

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

Die opstanding van Jesus Christus.
’n Histories-sistematiese ondersoek

deur

Pieter Barendse Bosch

Voorgelê ter vervulling van die vereistes vir die graad
Philosophiae Doctor
in die
Fakulteit Teologie
Departement van Dogmatiek en Christelike Etiek
Universiteit van Pretoria

Promotor: Prof dr C J Wethmar

Augustus 2009

“Die belangrikste wat ek aan julle oorgelewer het en wat ek ook ontvang het, is dit: Christus het vir ons sondes gesterf, volgens die Skrifte; Hy is begrawe en op die derde dag opgewek, volgens die Skrifte. Hy het aan Sefas verskyn, daarna aan die twaalf, en daarna aan meer as vyf honderd broers tegelyk, van wie sommige al dood is maar die meeste nou nog lewe. Daarna het Hy aan Jakobus verskyn en toe aan al die apostels. Heel laaste het Hy ook aan my, die misgeboorte, verskyn” (1 Kor 15:3-8).

Voorwoord

Durf mens 'n onderwerp soos die opstanding van Jesus Christus aanpak en dit aan historiese navorsing onderwerp? Dit mag voorbarig voorkom en vir sommige selfs aan heiligs kennis grens.

As historiese referent in Jesus Christus het God Hom juis as 'n Persoon kom toon wat op intieme wyse by sy skepping betrokke is en veral die mens se situasie op die hart dra. Historiese ondersoek is dus nie vergesog nie en veral die grootste onsekerheid en verskrikking vir die mens – die dood – kan met sodanige navorsing aangespreek word. Die groot lewensvrae aangaande die bestaan van God en sy aard, asook die finale toekoms en doel van die heelal, kan ook langs hierdie weg op bevredigende wyse beantwoord word. Hierdie God, wat as Skepper en Onderhouer Hom op verskeie wyses aan die mens openbaar, moedig ons juis aan om Hom op voortgaande wyse te soek en voortdurend in verwondering voor sy misteries te staan – 'n voortdurende fluktuasie tussen die eenvoudige begrip soos dié van 'n kind en aspekte buite ons verstaanshorisonne waarvoor ons slegs kan terugdeins.

Met my eie lewensreis was ek nog selde met 'n fideïstiese interpretasie en berusting tevrede. Hierdie navorsing vorm dus deel van my reis wat na meerdere insig soek, asook beter fundering aan my menswees kan verskaf. Met die moontlike ontdekking van die beendere van Jesus Christus in 'n graf in Palestina sal ek nie huiwer om die Christendom vaarwel te roep nie. Waarskynlik sal ek dan 'n wêreldbeskouing aanhang wat raakpunte met die Christelike etiek het net om daarmee seker te maak dat, indien 'n ewigheid bestaan, ek dit moontlik sal “maak.”

Die tradisionele opvatting aangaande die liggaamlike opstanding van Jesus Christus, wat blyk waar te wees, verklaar die vreemdheid van lyke waarby ek al gestaan het. Telkens het ek die ervaring beleef dat ons nie gemaak is om te sterf nie en hierdie doodsituasie nie die *status quo* verteenwoordig nie. Jesus wat by Lasarus se graf gehuil het, maak vir my al meer sin. Iets drasties is fout en ek kon nog nooit iemand se dood geredelik aanvaar nie.

Ek beskou dit as 'n voorreg om in die Christendom gebore te wees – nie dat ek hierdie voorreg werklik begryp nie. Dit wek egter ontsag by my en vervul my soms met vrees weens die verantwoordelikheid daaraan geheg, asook die verantwoording wat op 'n stadium van my gevra sal word. My wêreldbeskouing behels dat ek juis só

onverdiend geseën is om dit aan ander uit te deel – hierin faal ek telkens. Hoekom het ek in ’n middelklas huis grootgeword waar beide my ouers, Jaap en Minnie, my van kindsbeen aan die Christendom blootgestel het en vir wie ek ewig dankbaar sal wees? Hoekom nie in ’n plakkerskamp waar armoede en onsekerheid hoogty vier, of selfs op die strate van ’n stad in Indië, of in ’n dorre woestynland in Noord-Afrika waar die Islam beheer het nie? Die nugter antwoord is waarskynlik: net geboorte! My eie stryd en ontnugtering met die lewe en sy teleurstellings wat soms my verhoudings met die ander persone naaste aan my – my vrou, Elise, en my twee dogters, Marielise en Susan – beïnvloed en hulle my steeds verdra en liefhet ten spyte van al my foute, spreek van genade wat my nie toekom nie.

Die armoede en lyding van mense wat nie daarvoor gevra het nie het my nog altyd na die sin van die lewe laat soek en as dit nie vir die Man van Nasaret was wat aan ons ’n God van aardsheid en betrokkenheid by ons kom toon het nie, weet ek nie wat ek sou gewees het nie. Hierdie lewens oefening sou vir my dus net ’n nare poets gewees het wat ek maar moes verduur tot die wurms my ook verteer.

Hierdie navorsing het my tot die besef gebring dat die opstanding van Jesus Christus te belangrik is om ligtelik daarmee om te gaan. Uiteindelik blyk dit of die keuse ten gunste van Jesus, as die opgestane Here, waarskynlik korrek is en dus nie bloot “veilig” gespeel word nie. Ek het weereens onder die besef van die almag en misterie van God gekom en dat sy weë en optrede met ons as sy skepsele ons denke te bowe gaan. Op daardie eerste dag van die week met die leë graf en ongesteurde grafdoeke, het iets plaasgevind wat onmoontlik is om te verwoord. Met die aanbreek van die ewigheid sal ons seker meer van hierdie gebeure verstaan waaroor ook in hierdie navorsing stameland gepoog is om iets te verwoord.

Uiteindelik het hierdie navorsing wyer gestrek as wat ek aanvanklik beplan het. Algaande het ek besef dat hierdie tema soveel raakpunte het dat op een of ander wyse daaraan aandag geskenk sou moes word ten einde ’n histories-sistematiese verantwoording te verskaf.

Hiermee ook my dank aan Professor Conrad Wethmar vir die ondersteuning, leiding en geduld wat hy deurentyd aan my verskaf het. In my kontak met hom het ek weereens die rykdom van ons Gereformeerde belydenis besef.

Laastens my dank aan die Universiteit van Pretoria en die Fakulteit Teologie vir hul volgehoue ondersteuning.

Inhoudsopgawe

Voorwoord	i
Opsomming	ix
Inleiding en probleemstelling	1

Deel 1: Nuwere sistematies-teologiese perspektiewe rakende die opstanding

Hoofstuk 1	
Barth en die opstanding	23
1 Die opstanding verteenwoordig 'n goddelike optrede	28
2 Die opstanding verteenwoordig 'n nuwe, onderskeie en outonome daad deur God	31
3 Die opstanding verteenwoordig dieselfde God en geskiedenis as dié van die kruisiging	35
4 Die opstanding verteenwoordig 'n konkrete gebeurtenis in die geskiedenis	43
5 Hierdie nuwe historiese optrede van God vorm 'n eenheid met die voorafgaande kruisiging van Jesus Christus	56
6 Enkele slotopmerkings rakende Barth en die opstanding	62
Hoofstuk 2	
Bultmann en die opstanding	65
1 Die ontmitologisering van die Nuwe Testament	66
1.1 Probleemstelling	66
1.2 Oplossing	70
2 Basiese kenmerke van ontmitologisering	72
2.1 Die mens buite die geloof	72
2.2 Die verlossingsgebeure	73
2.3 Die Christusgebeure	75
2.3.1 Die probleem rakende ontmitologisering van die Christusgebeure	75
2.3.2 Die kruisgebeure	77
2.3.3 Die opstanding	78
3 Enkele slotopmerkings rakende Bultmann en die opstanding	95
Hoofstuk 3	
Moltmann en die opstanding	97
1 Die ontstaan asook unieke karakter van die Christelike geloof in die opstanding	99
2 Die opstanding van Christus as historiese gebeurtenis	105
3 Die rol van die Gees in Christus se opstanding	113
4 Eskatologie en die kosmiese dimensie van die opstanding	115
5 Christus lei die oorgang tot die nuwe skepping in	118
6 Die opstanding as materiële gebeure	120
7 Die Gees herenig dit wat deur die dood geskei was	121
8 Enkele slotopmerkings rakende Moltmann en die opstanding	124

Hoofstuk 4

Pannenberg en die opstanding	125
1 Die betekenis van “opstanding van die dooies”	125
2 Die opstanding van Jesus as historiese vraagstuk	135
3 Die betekenis van Jesus se opstanding	154
3.1 Die einde van die wêreld het aangebreek	155
3.2 God bevestig Jesus se vóór-Pase aktiwiteit	155
3.3 Jesus is die Seun van die mens	156
3.4 Jesus is God se finale openbaring	157
3.5 Motivering tot die sending onder die heidene	157
3.6 Die verskynings asook die woorde van die opgestane Jesus verklaar die opstanding	159
4 Die vertraging van die wêreldende en die huidige implikasie van Jesus se opstanding	160
5 Enkele slotopmerkings rakende Pannenberg en die opstanding	162

Deel 2: Nuwere apologetiese perspektiewe rakende die opstanding

Hoofstuk 5

Wonderwerke en die opstanding	166
1 Historiese agtergrond	167
1.1 Kritiek op wonderwerke	167
1.1.1 Deïstiese kritiek	167
1.1.1.1 Die Newtoniaanse wêreldmasjien	169
1.1.1.2 Benedict Spinoza	170
1.1.1.2.1 Wonderwerke skend die onveranderlike orde in die natuur	171
1.1.1.2.2 Wonderwerke is onvoldoende ten einde God se bestaan te bewys	172
1.1.1.2.3 Skrifkritiek	172
1.1.1.3 David Hume	175
1.1.1.3.1 “In beginsel” argument	175
1.1.1.3.2 “In werklikheid” argument	177
1.1.2 Immanuel Kant en agnostisisme	179
1.1.3 Charles Darwin se hipotese en ateïstiese uitvloeisels	185
1.2 Christelike verdediging van wonderwerke: historiese oorsig	196
1.2.1 Reaksie op Spinoza	197
1.2.1.1 Jean Le Clerc	197
1.2.1.2 Samuel Clarke	197
1.2.1.3 Jacob Vernet	198
1.2.1.4 Claude Francois Houtteville	199
1.2.2 Reaksie op Hume	200
1.2.2.1 Thomas Sherlock	200
1.2.2.2 Gottfried Less	201
1.2.2.3 William Paley	202
2 Beoordeling	204
2.1 Die Newtoniaanse wêreldmasjien versus kwantumteorie	205
2.2 Beoordeling van Spinoza	217
2.2.1 Kritiek op die onveranderlikheid van die natuur gegrond	217
2.2.2 Kritiek op die ontoereikendheid van wonderwerke gegrond	218

2.3	Beoordeling van Hume	222
2.3.1	“In beginsel” argument	222
2.3.2	“In werklikheid” argument	227
2.4	Naturalisme	229
3	Enkele slotopmerkings rakende wonderwerke en die opstanding	234

Hoofstuk 6

	Geskiedenis en epistemologie	236
1	Die Verligting se poging tot universele geskiedenis	236
2	Openbaring en geloof versus geskiedenis	247
3	Strewe na objektiwiteit in historiese navorsing	252
4	Problematiek aangaande kennis van die geskiedenis	256
4.1	Problematiek aangaande historiese gebeurtenisse	256
4.1.1	Kennis aangaande die geskiedenis kan verkry word	259
4.1.2	Historiese feite gee betekenis weer	265
4.1.3	Historiese feite kan vir waarheid getoets word	266
4.2	Problematiek aangaande die interpretasie van historiese gebeurtenisse	267
4.3	Eksistensiële problematiek	271
5	Enkele slotopmerkings aangaande geskiedenis en epistemologie	282

Hoofstuk 7

	Die opstanding en historiese navorsing	283
1	Ondersoek na die historiese Jesus	283
2	Kritiek op die historiese ondersoek van die opstanding	294
2.1	Positivistiese geskiedskrywing en die opstanding	294
2.2	Geen analogiese verskynsels tot die opstanding bestaan nie	296
2.3	Geen betroubare getuienis rakende die opstanding bestaan nie	297
2.4	Die fideïstiese uitgangspunt	298
3	Die historiese aard van die opstanding	301
3.1	Die opstanding kan histories ondersoek word	301
3.2	Die opstanding bied ’n uitdaging aan die historikus	310
4	Enkele slotopmerkings aangaande die opstanding en historiese navorsing	317

Hoofstuk 8

	Die historisiteit van die Nuwe Testamentiese dokumente	318
1	Aspekte wat die Nuwe Testament as histories betroubaar stempel	318
1.1	Joodse klem op historisiteit	319
1.2	Die evangelies nie net geskryf om die behoeftes van vroeë gemeentes te vervul nie	325
1.3	Die tekstuele betroubaarheid van die Nuwe Testament	329
1.4	Die bekwaamheid van die evangelieskrywers	330
1.5	Kontrole met die oorlewering van die tekstuele materiaal	331
1.6	Betroubaarheid van die Joodse mondelinge oorlewering	336
1.7	Wonderwerke vorm deel van die historiese rapportering	339
1.8	Biografiese aard van die evangelies	342
1.9	Teologisering stempel hierdie dokumente nie as onbetroubaar nie	346
1.10	Skynbare teenstrydighede in die evangelies	349
1.11	Jesus steeds ’n verleentheid vir navorsing uit Joodse geleedere	351
1.12	Die Nuwe Testamentiese briewe	352

2 Die voorrang van die teks	355
3 Jesus se selfbewussyn	357
4 Enkele slotopmerkings aangaande die historisiteit van die Nuwe Testamentiese dokumente	371

Hoofstuk 9

Ontwikkeling van die opstandingsparadigma	372
1 Opstanding in die antiek-heidense wêreld voor en tydens Jesus se tydvak	372
2 Opstanding in die Judaïsme	376
2.1 Opstanding in die Ou Testament	379
2.2 Liggaamlike opstanding spruit uit die Joodse wêreldbeskouing	386
3 Enkele slotopmerkings rakende ontwikkeling van die opstandingsparadigma	400

Hoofstuk 10

Direkte historiese getuienis rakende die opstanding van Jesus Christus	401
1 Jesus se begrafnis	405
1.1 Die vroeë formule aan Paulus oorgelewer	406
1.2 Markus se vroeë bronmateriaal	406
1.3 Josef van Arimatea se teenwoordigheid	407
1.4 Jesus se begrafnis in Josef se graf	408
1.5 Joodse begrafnis voor die nag aanbreek	408
1.6 Geen legendariese ontwikkeling nie	408
1.7 Die waarneming van die begrafnis deur vroue	409
1.8 Geen mededingende begrafnisverhaal bestaan nie	409
1.9 Grafligging was bekend	409
1.10 Joodse begrafnisritueel	410
2 Die leë graf	411
2.1 Historiese aanwysers	411
2.1.1 Leë grafverhaal vorm deel van die pre-Markusmateriaal	412
2.1.2 Vroeë informasie in 1 Korintiërs 15 impliseer die leë graf	413
2.1.3 Gebruik van “die eerste dag van die week” dui op die oertradisie	415
2.1.4 Geen teken van legendariese verfraaiing nie	416
2.1.5 Die ontdekking van die leë graf deur vroue	416
2.1.6 Die ondersoek van die leë graf deur Petrus en Johannes	418
2.1.7 Die ongesteurde grafdoeke	418
2.1.8 Vir die verkondiging in Jerusalem moes die graf leeg wees	419
2.1.9 Vroeë Joodse aanklag dat die dissipels Jesus se liggaam gesteel het	420
2.1.10 Jesus se graf nie as heiligdom vereer nie	422
2.2 Alternatiewe verklarings vir die leë graf	426
2.2.1 Jesus se liggaam is gesteel	426
2.2.2 Jesus se liggaam verwyder en herbegrawe	429
2.2.3 Verkeerde graf	430
2.2.4 Grafrowery	430
2.2.5 Jesus in ’n algemene graf vir kriminele begrawe	431
3 Die ontmoetings met Jesus	431
3.1 Spesifieke ontmoetings met Jesus	432
3.1.1 Ontmoeting met die vroue	432
3.1.2 Ontmoeting met Petrus	433
3.1.3 Ontmoeting met die twaalf	433
3.1.4 Ontmoeting by die See van Tiberias	433

3.1.5 Ontmoeting in Galilea	434
3.1.6 Ontmoeting met die vyf honderd broers	434
3.1.7 Ontmoeting met Jakobus	435
3.1.8 Ontmoeting met Paulus	435
3.2 Alternatiewe verklarings vir die ontmoetings	438
3.2.1 Legende of mitologiese vertolking	438
3.2.2 Hallusinasie	447
3.2.3 Kognitiewe dissonansie	452
3.2.4 Verligtinghipotese	453
3.2.5 Verheerlikinghipotese	456
3.2.6 Beswying of skyndoodhipotese	459
3.2.7 Bedrog en sameswering	460
3.2.8 Illusiehipotese	463
3.2.9 Jesus se tweelingbroer	463
4 Die oorsprong van die dissipels se geloof in die opstanding	464
4.1 Die belang van die leë graf en die ontmoetings met Jesus	465
4.1.1 Die leë graf sonder ontmoetings met Jesus	465
4.1.2 Ontmoetings met Jesus sonder die leë graf	467
4.2 Leë graf en ontmoetings vorm die noodsaaklike voorwaarde	468
5 Enkele slotopmerkings rakende die direkte historiese getuienis	475

Hoofstuk 11

Indirekte historiese getuienis: verandering van die Joodse milieu en die fokus op Jesus Christus	476
1 Verandering van die eerste dissipels en die ontstaan van die Christendom	476
2 Verandering van die Joodse tradisies	481
3 Vroeë hoë Christologie	483
3.1 Formule in 1 Korintiërs 15	485
3.2 Paulus en die opstandingsparadigma	500
3.3 Die evangelies en die opstandingsparadigma	510
3.4 Die res van die Nuwe Testament en die opstandingsparadigma	515
3.5 Vroeë alternatiewe religieuse tekste	517
4 Enkele slotopmerkings rakende die indirekte historiese getuienis: verandering van die Joodse milieu en die fokus op Jesus Christus	524

Hoofstuk 12

Indirekte historiese getuienis: verandering van die Joodse messiaanse- en Godbeskouing	526
1 Jesus herdefinieer die Joodse Messiaanse verwagting	526
2 Jesus as die Here aanbid en Hy definieer die Joodse Godbeskouing	543
3 Jesus se opstanding lei God se koninkryk in	560
4 Enkele slotopmerkings rakende die verandering van die Joodse messiaanse- en Godbeskouing	562

Deel 3: Die betekenis en belang van die opstanding

Hoofstuk 13

Die belang van gefundeerde historiese opstandingsnavorsing	565
1 Die opstanding en gefundeerde historiese navorsing	565
2 Opstandingsnavorsing identifiseer die historiese Jesus en Hom as vertrekpunt	589

3	Jesus se opstanding lei die nuwe skepping in	601
4	Enkele slotopmerkings rakende die belang van gefundeerde historiese opstandingsnavorsing	609
Hoofstuk 14		
Opstanding en wêreldbeskouing		
		611
1	Die opstanding is koherent met 'n Christelik-teïstiese wêreldbeskouing	612
2	Die opstanding herdefinieer wêreldbeskouing	616
2.1	Christosentriese benadering tot God	617
2.2	Dienskneggestalte en geregtigheid is aan die orde	622
2.3	Die opstanding lei tot verwondering en sinvolheid	629
Bibliografie		
		633
Summary		
		646
Keywords		
		650
Kernbegrippe		
		650

Opsomming

Die Christendom is steeds die grootste religieuse beweging en die ontstaan daarvan word aan die historiese persoon, Jesus Christus, toegeskryf. Alhoewel talle Hom steeds as Verlosser en Here aanbid, bestaan alternatiewe opvattinge wat Hom tot 'n mens reduceer wat tot 'n verhewe geestelike vlak beweeg het. Vir die mensdom dien Hy dus slegs as voorbeeld en is teenstellend tot die tradisionele beskouing euelank deur die ortodokse Christendom voorgehou. Navorsers wat hierdie oorwegend ebionitiese opvatting jeens Jesus huldig, beweer dat die Nuwe Testament verkeerdelik goddelikheid aan Jesus toeskryf. Die wonderwerke aan Hom toegedig – veral sy geboorte uit 'n maagd asook sy liggaamlike opstanding – word veral sedert die Verligting bevraagteken of selfs verwerp. Die betroubaarheid van die Nuwe Testament, en veral die evangelies, kom dus in die gedrang. Die bewering word ook gemaak dat rasionele persone nie meer aan so 'n argaïese boodskap gehoor kan gee nie. Dié Christus in die vroeë kerk se geloof en verkondiging verwoord, is dus nie dieselfde persoon as dié een wat in die eerste eeu geleef het nie. Die Christus wat tans verkondig word, het dus nooit bestaan nie en die werklike historiese Jesus lê agter hierdie kerugmatiese Christus versluier en moet daarvan verlos word.

Die ontstaan van die Skrifkritiek het ook tot die ondersoek na die historiese Jesus gelei. In die twintigste eeu het Barth, Bultmann, Moltmann en Pannenberg nuwere sistematiese teologiese bydraes gelewer wat veral op die interpretasie van die opstanding van Jesus Christus gefokus het. Barth en Bultmann het hierin radikaal van mekaar verskil met eersgenoemde wat die belang van die liggaamlike opstanding van Jesus Christus, asook die leë graf as bevestiging daarvan, beklemtoon het. Met hierdie gebeure is Hy ook as die Seun van God aangetoon. Bultmann, aan die anderkant, het heelwat gegewens in die evangelies as van mitologiese aard beskou. Die opstanding is dus nie 'n gebeurtenis in die geskiedenis van die wêreld nie en Jesus het slegs in die bewussyn van die dissipels opgestaan. Sy invloed het teologie-beoefening daarna drasties beïnvloed. Moltmann en Pannenberg beklemtoon die belang van die liggaamlike opstanding van Jesus as gebeure in die wêreldgeskiedenis en dus vir historiese navorsing oop. Beide beklemtoon ook die kosmiese belang van die Jesusgebeure.

Die brandpunte in die teologiese debat rakende die opstanding behels

wonderwerke asook die belang van historiese navorsing. Die bewerings in die evangelies aangaande die leë graf asook Jesus se verskynings, is dus in die spervuur. 'n Fundamentele vraag is wat tot die ontstaan van die Christendom gelei het, asook die bepaalde vorm wat dit aangeneem het. Die historiese probleem bly steeds dat Jesus Christus se impak op die wêreldgeskiedenis die afgelope twee duisend jaar ongeëwenaard is. Die paradoksaliteit hiervan hang met die historiese feit saam dat Jesus na sowat drie tot vier jaar van sy bediening op 'n aaklige wyse aan 'n Romeinse kruishout gesterf het. Die verrassende was dat hy binne 'n paar dae daarna deur veral Jode as God vereer is en hierdie beweging het binne 'n kort tyd duisende volgelinge gehad. Die deurslaggewende rede vir hierdie drastiese verandering was dat 'n aantal persone vanaf die derde dag na sy kruisdood beweer het dat hulle hom lewend ervaar en met hom oor 'n periode van veertig dae ontmoetings gehad het. Hierdie persone het binne sewe weke hierdie gebeure as sentraal in hulle verkondiging beskou en dit het tot die ontstaan van die Christendom gelei. Hierdie drastiese gevolg vra na 'n buitengewone oorsaak.

Die tradisionele Christelike apologetiek aangaande die identiteit en betekenis van Jesus Christus as Seun van God is tot 'n groot mate op die getuienis rakende wonderwerke in die evangelies, met die opstanding as hoogtepunt, gefundeer. Sedert die Verligting is die moontlikheid van wonderwerke egter bevraagteken en hiertoe het veral Spinoza en Hume bydraes gelewer. Die naturalistiese uitgangspunt het voorkeur geniet en daartoe gelei dat die moontlikheid van wonderwerke apriories uitgeskakel is. Die wetenskap het veral die Newtoniaanse meganiese ordening van die heelal aangehang. Aangesien wonderwerke 'n verbreking hiervan is, is dit bevraagteken en selfs verwerp. Die betroubaarheid en die aard van die evangelies is dus aan die orde aangesien dit hierdie gebeure rapporteer. Die strewe na gelykvormigheid op alle gebiede in die wetenskap het daartoe gelei dat die opstanding van Jesus apriories uitgeskakel is aangesien ons tans geen ervaring het van dooie mense wat opstaan nie. Gevolglik is die evangelies histories onbetroubaar en heelwat gegewens daarin as van mitologiese aard beskou.

Geskiedenis word egter deur onvoorspelbaarheid gekenmerk en uit die rapportering in die evangelies blyk die opstanding van Jesus Christus histories te wees. Die Joodse wêreldbeskouing waarbinne hierdie Jesusgebeure plaasgevind het, word juis deur God se optrede in die geskiedenis gekenmerk. Aangesien die

opstanding as historiese gebeurtenis oorgedra word, blyk dit vir ondersoek oop te wees. Die literêre aard van die evangelies vergelyk met dié van Grieks-Romeinse biografieë van daardie tydperk – al is hulle met teologiese en kerugmatiese aspekte vermeng. Aangesien die Nuwe Testament en spesifiek die evangelieverhale in die Joodse wêreldbeeld veranker is, blyk die historiese betroubaarheid daarvan voorop te wees en rapporteer hulle dié Jesus van die geskiedenis. Veral die ooggetuie-aard daarvan, asook nabyheid aan die gebeure, maak hierdie dokumente betroubaar.

Die opstandingsparadigma het met verloop van tyd in die Joodse gedagtegang ontwikkel en het deurentyd met liggaamlikheid te make gehad. Die Skepper- en Verbondsgod is lief vir sy skepping en algaande het die opvatting posgevat dat Hy nie sou toelaat dat sy skepping en veral die mense met wie Hy in 'n verhouding getree het, tot niet sou gaan nie. Die term “opstanding” het in die eerste eeu vir beide Jood asook heiden liggaamlikheid beteken. Laasgenoemde het liggaamlike opstanding egter as onmoontlik beskou, maar die vroegste Christene, wat veral uit die Judaïsme gekom het, het dit aangaande Jesus Christus gesê. Met hul opmerking: “Hy is op die derde dag opgewek,” is die liggaamlike interpretasie voorop en laat reg aan die opstandingsverhale in die evangelies geskied.

Die direkte, oftewel spesifieke, historiese getuienis rakende die opstanding van Jesus Christus fokus op die leë graf, asook die ontmoetings wat talle persone daarna met Jesus gehad het. Hulle het Hom opnuut lewend ervaar, alhoewel sy liggaam verandering ondergaan het. Die eerste Christene was egter nie op hierdie gebeure voorberei nie. Enige alternatiewe verklarings vir die leë graf asook ontmoetings daarna, lei tot allerlei ingewikkelde hipoteses wat die historiese gebeure nie op koherent eenvoudige wyse verklaar nie. Van belang, egter, is dat enige historiese ondersoek nie met absolute sekerheid nie, maar met waarskynlikheid gepaardgaan.

Die indirekte historiese getuienis (omstandighedsgetuienis) aangaande die opstanding van Jesus Christus het onder andere met die verandering van die eerste dissipels, asook die ontstaan van die Christendom te make. Joodse tradisies wat vir eeue gekoester en van lewensbelang beskou is, het binne 'n kort tyd onder die eerste Christene, meestal Jode, drasties verander. 'n Hoë Christologie het ook vroeg sy beslag gekry en die Nuwe Testament reflekteer hierdie teologiese benadering tot Jesus Christus as Logos en dus deel van die Drie-eenheid – veral die vroeë formule in 1

Korintiërs 15:3-7 onderstreep dit. Jesus se sterwe is ook op hierdie vroeë stadium as soteriologies aangedui. Verdere omstandighedsgetuienis behels die herdefiniëring van die Joodse messiaanse verwagting asook die Joodse Godbeskouing. In Jesus het die God van Israel en die kosmos tussen sy skepsele kom woon.

Gefundeerde historiese opstandingsnavorsing is tans van fundamentele belang en lei tot identifisering van die historiese Jesus. Dit identifiseer Hom ook as die vertrekpunt en historiese verwysing rakende die Godvraag. Met sy opstanding het Jesus die nuwe skepping en God se koninkryk ingelei wat die vernietiging van die dood impliseer. Die soteriologie sluit ook die totale materiële werklikheid in en die liggaamlike opstanding van Jesus beklemtoon dit juis.

Die opstanding van Jesus Christus is koherent met 'n Christelik-teïstiese wêreldbeskouing en lei noodwendig tot die herdefiniëring van enige wêreldbeskouing. Die Christosentriese benadering tot God toon ook God se aard aan ons. Veral die dienskneppgestalte, asook die beoefening van geregtigheid, was by Hom voorop en toon aan dat navolging van Hom hieraan voorkeur behoort te gee. Hiermee word die navolging van Christus gekonkretiseer en die Heilige Gees speel hierin 'n fundamentele rol. Verwondering en sinvolheid van die lewe word deur die opstanding van Jesus Christus daargestel.

Die opstanding van Jesus bied dus 'n fundamentele uitdaging aan enige wêreldbeskouing aangesien die mees aanvaarbare historiese verklaring vir hierdie gebeurtenis is dat Jesus liggaamlik uit die dood opgestaan het – dus 'n unieke gebeurtenis van fundamentele en kosmiese belang. Die hipotese dat Jesus van Nasaret uit die dood opgewek is, was in die eerste eeu net so kontroversieel as tans en word nie slegs deur die moderne mens bevraagteken nie. Dit verskaf egter die mees koherente en bevredigende verklaring vir die ontstaan van die Christendom asook die spesifieke vorm wat dit aangeneem het.

Summary

Christianity remains the largest religious movement and its origin is ascribed to the historical person of Jesus Christ. Although many still worship him as Saviour and Lord, alternative viewpoints reduce him to a mere human being that evolved to a highly developed spiritual plane. To humankind he is therefore nothing more than an example and contradicts the traditional viewpoint held by orthodox Christianity throughout the centuries. Researchers subscribing to this ebionitical viewpoint, is of the opinion that the New Testament wrongly depicts him as God. Since the Enlightenment, especially the miracles ascribed to him – his virginal conception and bodily resurrection – are questioned, or plainly rejected. The reliability of the New Testament, and the gospels specifically, is questioned. It is maintained that a rational person can no more adhere to such an archaic message. Therefore, the Christ of the early faith and proclamation of the church, is not the same person who lived in the first century. The Christ presently proclaimed thus never existed and the real historical Jesus should be released from captivity.

The commencement of Scriptural criticism led to the search for the historical Jesus. In the twentieth century Barth, Bultmann, Moltmann and Pannenberg produced newer systematic theological contributions that focused on the interpretation of the resurrection of Jesus Christ. In this regard Barth and Bultmann differ substantially. Barth emphasises the importance of the bodily resurrection as well as the empty tomb of Jesus Christ as its corroboration, thereby confirming Him as the Son of God. Bultmann, on the other hand, regards much of the gospels as mythology. The resurrection, therefore, is not an event in the history of the world and Jesus only arose in the minds and memories of the apostles. Bultmann had an immense influence on theological research in the twentieth century. Moltmann and Pannenberg emphasise the importance of the bodily resurrection of Jesus as an event in world history and thus open to historical verification. Both emphasise the cosmic importance of the Jesus event.

The issues in the theological debate regarding the resurrection are miracles and the importance of historical research thereof. The assertions in the gospels regarding the empty tomb and Jesus' appearances are under scrutiny. A fundamental question is what led to the origin of Christianity as well as its specific features. The

historical problem remains that the impact Jesus Christ made on world history the past two thousand years, is without parallel. Paradoxically it coheres with the historical fact that Jesus, after two to three years of ministry, was crucified by the Romans. The amazing development, however, is that within a few days mostly Jews worshipped him as God and within a short time this movement grew to multitudes praying to Jesus. The reason for this dramatic change was the announcement by a few people that on the third day after his crucifixion they had experiences of Jesus being alive and this continued for forty days. Within seven weeks these people announced this event as central to their faith and praxis and led to the origin of Christianity. Such a drastic effect cries out for a drastic cause.

The traditional Christian apologetic regarding the identity and meaning of Jesus Christ as the Son of God is to a great extent founded on miracles in the gospels with the resurrection as the ultimate example thereof. Since the Enlightenment the possibility of miracles were questioned and Spinoza, as well as Hume, played a role in this. The naturalistic viewpoint enjoyed preference and led to the prior exclusion of miracles. The Newtonian mechanical ordering of the universe was the chosen scientific paradigm. Due to the fact that miracles represent a violation thereof, it was questioned and even rejected. Thereby the reliability as well as the nature of the gospels are questioned because they report these events. The quest towards uniformity in all aspects of science led to the prior exclusion of the resurrection of Jesus because of the contemporary lack of experience of deceased people rising from the dead. Therefore the gospels are regarded as later additions to the historical Jesus and interpreted as mythology.

History is contingent and the gospels report the resurrection of Jesus as historical. The Jewish worldview that provided the setting for the events surrounding Jesus, had fundamentally been moulded by God's involvement in history. Because the resurrection is reported as an historical event, it is open to research. The literary character of the gospels resembles biographies of that time although mixed with theological and kerygmatic aspects. Due to the fact that the New Testament, and specifically the gospels, are rooted in the Jewish worldview it seems that their historical reliability is above question and they represent the Jesus of history. Their eyewitness testimony and nearness to the events, specifically, establish these documents as reliable. Jesus' selfconsciousness also comes to the fore and contributes

to the religious-historical context that signifies the high probability of the bodily resurrection and meaningfully explains it.

The resurrection paradigm developed in the Jewish mindset over time and had to do with corporeality. The Creator and God of the covenant loves his creation and the viewpoint gradually developed that He would not allow his creation, and especially the people to whom He relates, to perish. “Resurrection” in the first century to both Jew and gentile had to do with bodies. The gentiles regarded bodily resurrection as impossible, but the earliest Christians – mostly Jews – proclaimed it regarding Jesus. With their remark: “He is risen on the third day,” corporeality was foremost and reflected the resurrection narratives in the gospels.

The direct, or specific historical witness regarding the resurrection of Jesus Christ, focuses on the empty tomb, as well as meetings with Jesus following the discovery of the empty tomb. They experienced him alive again, although his body had changed. The first Christians were not prepared for these events. Any alternative explanation for the empty tomb and meetings afterwards, leads to complicated hypotheses that do not reflect the historical events in a coherent and simple way. Of importance, however, is that historical research does not lead to absolute certainty but probability.

The indirect historical evidence (circumstantial evidence) regarding the resurrection of Jesus Christ, focuses on the change the first disciples underwent, as well as the origin of Christianity. Jewish tradition for centuries regarded as of fundamental and life importance, changed dramatically within a short time period amongst Christians, mostly Jews. A high Christology developed within a very short time and the New Testament reflects this theological viewpoint with regard to Jesus Christ as Logos and thus part of the Trinity. The early formula in 1 Corinthians 15:3-7 highlights this. At an early stage Jesus’ death was also indicated to be of soteriological nature. Further circumstantial evidence consists of the redefinition of the Jewish messianic expectation as well as the Jewish view about God. In Jesus the God of Israel and the cosmos came to dwell amongst his creatures.

Thorough historical research is of fundamental importance and leads to identifying the historical Jesus. This establishes him as the historical reference point regarding the question about God. With his resurrection Jesus initiated the new creation as well as God’s kingdom and implies the annihilation of death. Soteriology

has to do with the total universe, including its materiality, and the bodily resurrection of Jesus accentuates this.

The resurrection of Jesus is coherent with a Christian-theistic worldview and necessarily leads to redefining any worldview. The Christological approach to God also shows his character. Servanthood, as well as righteousness, especially, was fundamental in his conduct. This implies that his followers should give this special attention. In this way the imitation of Christ becomes visible and the Holy Spirit plays a fundamental part. The resurrection of Christ accomplishes a sense of wonder as well as meaning to life.

The resurrection of Jesus challenges any worldview fundamentally because the most acceptable historical explanation for this event is that Jesus rose bodily from the dead. This signifies a unique event of cosmic importance. The hypothesis that Jesus of Nazareth rose from the dead, was in the first century just as controversial as today and not only questioned by modern man. It still provides the most coherent and satisfying explanation for the origin of Christianity as well as the specific form it took.

Keywords

Ebionitism, Enlightenment, miracles, bodily resurrection, authenticity of the gospels, Scriptural criticism, Jesus Seminar, historical Jesus, kerygmatic Christ, Barth, Bultmann, Moltmann, Pannenberg, mythology, historical research, empty tomb, meetings with Jesus, origin of Christianity, apologetics, Spinoza, Hume, naturalism, Newtonian mechanical ordering, uniformitism, worldview, biography, corporeality, resurrection, historical witness, probability, circumstantial evidence, Christology, soteriology, new creation, kingdom of God, God question, servanthood, justice.

Kernbegrippe

Ebionitisme, Verligting, wonderwerke, liggaamlike opstanding, betroubaarheid van die evangelies, Skrifkritiek, Jesus Seminaar, historiese Jesus, Christus van die geloof, Barth, Bultmann, Moltmann, Pannenberg, mitologie, historiese navorsing, leë graf, ontmoetings met Jesus, ontstaan van die Christendom, apologetiek, Spinoza, Hume, naturalisme, Newtoniaanse meganiese ordening, uniformitisme, wêreldbeskouing, biografie, opstanding, historiese getuienis, waarskynlikheid, omstandigheidsgetuienis, Christologie, soteriologie, nuwe skepping, God se koninkryk, Godvraag, Christosentriese benadering tot God, dienskneggestalte, geregtigheid.

Inleiding en probleemstelling

Die afgelope twee duisend jaar het geen persoon die geskiedenis van die wêreld só gedikteer en tot kontroversie aanleiding gegee as Jesus Christus nie – tydens sy omwandeling het immers dieselfde plaasgevind. Alhoewel die grootste religieuse beweging aan Hom toegeskryf word en talle Hom as Verlosser en Here aanbid, bestaan alternatiewe opvattinge wat Hom tot 'n mens reduceer wat tot 'n verheve geestelike vlak beweeg het. Die aanspraak word dus gemaak dat Jesus van Nasaret die teengestelde was as wat deur die Skrifdokumente, kerkgeskiedenis asook kerklike leerstellinge deur die eeue voorgehou is. Sommige navorsers beweer dat die Nuwe Testament verkeerdelik goddelikheid aan Jesus toeskryf. Die wonderwerke aan Hom toegedig – veral sy geboorte uit 'n maagd asook sy liggaamlike opstanding – word bevraagteken of selfs verwerp. Die Christus in die vroeë kerk se geloof en verkondiging verwoord, is nie dieselfde persoon as dié een wat in die eerste eeu geleef het nie. Die moderne mens mag nie meer deur die skrywers van die evangelies asook die vroeë kerk voorgeskryf word nie. Die waarheid van die Nuwe Testament, en veral die evangelies, kom dus in die gedrang. Hierdie navorsing het waarskynlik 'n invloed gehad op filosofiese aannames en uitsprake deur M. Martin (1991:3, 5) gemaak. Nadat hy die Christendom as die godsdiens met die grootste aanhang beskryf het, meld hy egter:

...the importance of a religion measured by the number of its followers and the scope of its influence does not make its doctrines true; 1.6 billion people can be wrong...My object in presenting the case against Christianity is theoretical, not practical...My claim is simply that in the light of my discussion rational people should give up these beliefs.

Sy aanname dat rasonale persone die Christendom moet verwerp, vorm deel van die postmoderne tydsgees wat teen dogmatiese uitsprake, asook die moontlike bestaan van waarheid gekant is. Wetenskaplike dissiplines soos die sosiologie en ekonomie geniet soms voorkeur in ondersoeke na die eerste eeu en lei daartoe dat die primêre kanoniese geskrifte van die Christendom gedegradeer en selfs geïgnoreer word. Jesus

behoort dus van die antieke mitologie wat Hom in sy woorde en daede omring, gestroop te word ten einde die moderne mens instaat te stel om tot sy werklike boodskap deur te dring. Hy behoort van die verhewe status waartoe veral Paulus, asook die vroeë kerk Hom verhef het, gestroop en weer “aards” gemaak word ten einde tot die begrip te kom wie Hy werklik tydens sy aardse optrede was, asook sy betekenis vir ons tans. Vir talle verteenwoordig die Jesus van die Nuwe Testament ’n fiktiewe skepping van die vroeë kerk, soos in hul kerugma gereflekteer en moet herinterpreteer word ten einde tot die werklike historiese persoon deur te dring indien Hy van enige waarde vir die mens van die een-en-twintigste eeu wil wees. Die deurslaggewende aspekte in die Gereformeerde belydenis aangaande Jesus se kruisiging en opstanding word byvoorbeeld in navorsing tans, soos dié van die Jesus Seminaar, op alternatiewe wyses gehanteer.

Volgens die Gereformeerde opvatting bestaan egter ’n onlosmaaklike eenheid tussen sy kruisiging en opstanding deurdat laasgenoemde juis te kenne gee dat die dood wat Hy gesterf het versoeningsbetekenis dra en Hom as God tipeer. In hierdie navorsing sal gepoog word om die primêr-logiese verwantskap tussen die vroeë Christendom se geloof, asook verkondiging, en die Jesus van die geskiedenis te lê met spesifieke verwysing na die opstanding as fundamentele vertrekpunt.

Die moderne wetenskaplike era bevraagteken en verwerp die wêreldbeeld in die Skrif as die reflektoring van ’n rasioneelbegronde geloof. Die aanbreek van die historiese benadering in die moderne era het daartoe gelei dat tussen feitelike en fiktiewe verslae van die verlede onderskei moet word. Vooruitgang in onder andere mediese navorsing, astronomie, landbou, fisika asook talle ander terreine het vroeëre bygelowigheid en mitologie verdryf. Op soortgelyke wyse behoort wetenskaplike metodiek in die ondersoek betreffende Jesus van Nasaret dus argaïese religieuse opvattinge uit die weg te ruim. Die Christus van die geloofsbelydenis en dogma vanuit die Middeleeue en vroeër, blyk nie meer relevansie te hê vir diegene wat die wetenskaplike revolusie meegemaak het nie. Vir die grootste gedeelte van die twintigste eeu was navorsers skepties oor die herwinning van die historiese Jesus. L. Keck (1971:9) het opgemerk dat “the search for the real Jesus’ is a dead-end street.” In veral die laat tagtigerjare van die twintigste eeu het die pendulum egter na die ander ekstreem geswaai en in 1988 het M. Borg (1988:15) opgemerk dat ’n renaissance in Jesusstudies plaasvind: “We can...know as much about Jesus as...about any figure in the ancient world.” Dit is ook lynreg teen die opmerking van R.

Bultmann (Barnett 1997:15) in 1926: “We can know almost nothing concerning the life and personality of Jesus.” Uit hierdie toevloei van wetenskaplike ondersoek het die klem op die Joodsheid van Jesus begin val en daarmee ’n belangrike fase in Jesusnavorsing ingelei.

Hierdie herinterpretasie is egter nie nuut nie en veral sedert die Verligting aan die orde. Die Jesus Seminaar, byvoorbeeld, wat in 1985 in die lewe geroep is, is daarop ingestel om die werklike, historiese Jesus op te diep. Die Jesus Seminaar het aanvanklik die woorde in die Nuwe Testament, asook ander vroeë Christelike dokumente aan Jesus toegedig, krities ondersoek en huldig die volgende akademiese mikpunt: “To assess the degree of scholarly consensus about the historical authenticity of each of the sayings of Jesus” (Borg 1994:162). Hulle het egter ’n alternatiewe agenda op die kerklike gemeenskap gerig: “...to update and then make the legacy of two hundred years of research and debate a matter of public record” (Wilkins & Moreland 1995:2). Hiermee word gepoog om die kerklike, asook breër gemeenskap, van die donker eeue se teologiese tirannie te bevry deur Jesus te herontdek, aldus R. Funk (Wilkins & Moreland 1995:2), medestigter van die Jesus Seminaar: “We want to liberate Jesus. The only Jesus most people know is the mythic one. They don’t want the real Jesus, they want the one they can worship. The cultic Jesus.” Volgens J. D. Crossan (1991; 1994) toon hierdie Nuwe Testamentiese navorsing ’n populêre gesig en kan die publiek uiteindelik tot die debat toetree. As een van die prominente figure van die Jesus Seminaar meld Hy dat Jesus se agtergrond, insluitend sy geboorte uit ’n maagd in Bethlehem, mitologisering deur die Nuwe Testamentiese skrywers is en die verhale aangaande Jesus se sterwe, begrafnis, asook opstanding latere toevoegings deur die vroeë Christelike gemeenskap was.

Twyfel rakende historiese kennis aangaande die eerste eeu en of Jesus se uitsprake en optrede met sekerheid vasgestel kan word, is tans dus aan die orde en kan veral na H. S. Reimarus en G. E. Lessing in die 1760’s en 1770’s teruggevoer word. Die meerderheid kritiek spruit uit pogings om vas te stel wat werklik histories plaasgevind het. Aan die een kant poog navorsing na objektiwiteit in hul soeke na die historiese Jesus deur kriteria daar te stel wat nie-historiese aspekte in historiese verslae van betroubare weergawes onderskei. Aan die anderkant, egter, word navorsing deur die postmoderne opvatting dat objektiwiteit onmoontlik is, beïnvloed: elke individu, of gemeenskap, het immers sy eie perspektief, vooroordeel of wêreldbeskouing waarmee gebeure waargeneem en geïnterpreteer word wat historiese

betroubaarheid ondermyn. Hierdie benadering bevorder die “cultural imperialism of the Enlightenment” en impliseer dat eers in die afgelope twee honderd jaar die werklike betekenis van geskiedenis ontdek is, “while writers in the ancient world were ignorant about these matters, freely making things up, weaving fantasy and legend together and calling it history” (Wright 1992:84). By die hantering van die evangelies word die uitspraak gemaak dat die evangeliste so deur die vroeë kerk se uitbeelding van Christus beïnvloed was dat hierdie verhale aangaande Jesus met skeptisisme bejeën moet word.

Die vraag is egter of sodanige skeptisisme ten opsigte van geskiedenis in die algemeen, en die evangelies in die besonder, geregverdig is. Standaard geskiedskrywing word immers met vrug op ander antieke geskrifte (onder andere antieke misteriegodsdienste) toegepas en soortgelyke beginsels behoort op historiese data in die Skrifdokumente toegepas te word. In hierdie navorsing wil ek hierdie aspek ook ondersoek en of ons tans met vrymoedigheid die hoë Christologie in die evangelies vermeld, kan handhaaf sonder om as “oningelig,” “onwetenskaplik” of “eenvoudig” bestempel te word, soos R. Dawkins (2006:157) dit stel:

The nineteenth century is the last time when it was possible for an educated person to admit to believing in miracles like the virgin birth without embarrassment. When pressed, many educated Christians today are too loyal to deny the virgin birth and the resurrection. But it embarrasses them because their rational minds know it is absurd, so they would much rather not be asked.

Die tipering van die opstanding van Jesus Christus as absurd en primitief, is weens die feit dat die wonderwerke in die evangelies as ’n verleentheid beskou word en die vraag ontstaan dus of intellektuele verantwoording hiervoor bestaan. Die betroubaarheid en aard van die evangelies as die primêre dokumente van die Christendom is in die spervuur: kan die Jesus van die geskiedenis hieruit geken word en reflekteer dit Jesus se optrede? Sommige moderne navorsing aanvaar apriories hierdie verslae as fiktief. Die Jesus Seminaar (Funk, Hoover & The Jesus Seminar 1993:5) stel dit as volg:

The gospels are now assumed to be narratives in which the memory of Jesus is embellished by mythic elements that express the church’s

faith in him, and by plausible fictions that enhance the telling of the gospel story for first-century listeners who knew about divine men and miracle workers firsthand.

Die las van bewyslewing word dus op die evangelies geplaas: apriories word die optrede van Jesus in hierdie dokumente as onwaar aanvaar tot die teendeel bewys kan word. Hierdie opvatting spruit uit die rigiede onderskeid tussen die Jesus van die geskiedenis en die Christus van die geloof: die vroeë kerk se geloof in Christus het die verhaal van die historiese Jesus só beïnvloed dat hulle met hul oordrag die feitelikheid daarvan verloor het en die evangelies dus nie as histories betroubare dokumente beskou kan word nie. Die verteenwoordig denkbeeldige fiksie deur getroue volgelinge daargestel.

Aan die anderkant, egter, handhaaf talle navorsers van eerste-eeuse religieuse figure dat die vroeë Christelike skrywers daarop uit was om betroubare informasie aangaande die Jesus van die geskiedenis oor te dra. Leidende Joodse navorsers verklaar dat die Nuwe Testamentiese verslag aangaande Jesus nie deur buitensporige geloofsuitinge gereguleer is nie, maar betroubare historiese inligting bevat wat met die eerste-eeuse Palestynse milieu strook. Hierdie navorsers, onder andere G. Vermes en D. Flusser, verklaar: “We know more about Jesus than about almost any other first-century Jew.” Die Joodse navorser, J. Neusner (Wilkins & Moreland 1995:4), bestempel die wetenskaplike agenda van die Jesus Seminaar met hul historiese reconstruering van Jesus as “either the greatest scholarly hoax since the Piltdown Man or the utter bankruptcy of New Testament studies – I hope the former.” Die Jesus Seminaar verteenwoordig die klimaat van liberale Jesusstudies tans aan die orde.

Nie slegs die bevraagtekening van die historiese betroubaarheid van veral die evangelies is ter sprake nie, maar ook die vraag na hul rapportering van wonderwerke. Dit blyk dat liberale historiese Jesusnavorsing, soos die Jesus Seminaar, apriories filosofiese naturalisme aanhang. Hiervolgens toon die moderne wetenskap, asook ervaring, aan dat die bonatuurlike bevraagteken word, of selfs nie bestaan nie, en verklarings wat daarop fokus, uitgedien is. Enige verslag van bonatuurlike gebeure in die evangelies behoort dus as onbetroubaar verwerp te word en verteenwoordig mitologiese skeppinge deur die vroeë kerk en kan naturalisties verklaar word. Alle wonderwerke soos genesings, duiweluitdrywings, opwekkings uit die dood, profesie, natuurwonderwerke, asook inspirasie van die Skrifdokumente, is hierby ingesluit. Nie

alleen sluit filosofiese naturalisme outomaties beduidende gedeeltes van die evangeliemateriaal uit nie, maar het ook verreikende implikasies vir verwante aspekte. So, byvoorbeeld, word profetiese voorspellinge aan Jesus toegedig en op kennis aangaande gebeure ná sy dood dui (byvoorbeeld die verwoesting van die tempel, die sending aan die heidene asook wêreldwyd, die vervolging van die dissipels, die aankondiging van sy kruis en opstanding en die betekenis daarvan, die vervolging van die apostels), as latere toevoegings aangetoon en nie aan Jesus of ooggetuies toegeskryf nie. Met “detailed knowledge of postmortem events in sayings and parables attributed to Jesus, they are inclined to the view that the formulation of such sayings took place after the fact” (Funk, Hoover & The Jesus Seminar 1993:25). Die moontlikheid van ’n hoë Christologie word dus byvoorbaat uitgeskakel. Die aanname word byvoorbeeld gemaak dat die evangelies op ’n later stadium verskyn het (minstens ná 70 n.C.) en nie vroeg soos deur die tradisie aangetoon nie. Hiermee word die moontlikheid dat die evangeliste ooggetuies en sommige apostels was, of direk in kontak met ooggetuies was, ontken. Die betroubaarheid van die vroeë kerkvaders se getuienis aangaande apostoliese outeurskap, datering en bestemming van die evangelies word hiermee ook ontken.

Aprioriese uitsluiting van bonatuurlike elemente uit die verhale van Jesus van Nasaret weens ’n bepaalde wêreldbeeld, is wetenskaplik onaanvaarbaar. Dit hang daarmee saam dat die vermelding van wonderwerke in dokumente plaasvind wat histories skyn te wees. Dit behoort eerder aan historiese ondersoek vir betroubaarheid onderwerp te word. Indien, byvoorbeeld, genoegsame filosofiese getuienis vir die waarskynlikheid van God bestaan, kan dit in die historiese ondersoek gereflekteer word. Wanneer ’n bonatuurlike aspek en enige geloofsuitgangspunt (byvoorbeeld Jesus se voorspelling van sy kruisdood en opstanding) ondersoek word, behoort, aldus die Nuwe Testamentiese navorser, R. Brown (1994:25), die uitgangspunt as volg te wees:

Historicity, however, should be determined not by what we think possible or likely, but by the antiquity and reliability of the evidence. As we shall see as far back as we can trace, Jesus was known and remembered as one who had extraordinary powers.

Die belang van hierdie navorsing kan moeilik oorskat word. Nie alleen is die Gereformeerde belydenis en dus die leer en lewe hiervan op die spel nie, maar ook die meer fundamentele vraag na waarheid. Vir diegene met die uitgangspunt dat religieuse en geloofsaspekte bloot op geloof as subjektiewe interpretasie gefundeer is, is die vraag na die historisiteit van die Nuwe Testament en veral die evangelies dus irrelevant. Vir andere, egter, het dit verreikende implikasies en veral by laasgenoemde groepering vind die Gereformeerde belydenis sy tuiste. Volgens die Gereformeerde belydenis is 'n ware geloof juis 'n vasstaande kennis waardeur alles wat God in sy Woord geopenbaar het vir waar aanvaar word, asook 'n vaste vertrouwe wat die Heilige Gees deur die evangelie in die menslike hart werk dat God aan die mens uit louere genade, op grond van die verdienste van Christus vergewing van sondes, ewige geregtigheid en saligheid geskenk het (*Heidelbergse Kategismus*, vraag en antwoord 21). Die lewenseise aan die mens gestel, lei tot die soeke na sekerheid – veral in aspekte wat lewe ná die dood betref, asook die sin van die menslike bestaan. Die mees fundamentele vraag na die rede vir die bestaan van die geskape werklikheid dwing hom ook aan die mens op. Die vraag na die bestaan van God en sy betrokkenheid by die skepping tree pertinent na vore en kan nie bloot van 'n selfgefabriseerde “geloof” afhanklik gemaak word waar die geloofsobjek nie bestaansnoodsaaklikheid geniet nie. Vanuit die Gereformeerde belydenis is geloof juis op historiese waarhede gebaseer en kan dus aan wetenskaplike ondersoek onderwerp word ten einde vir waarheid te toets. Die geloofaspek is nie 'n sprong in die duister nie, maar kan en moet aan rasioneel gefundeerde ondersoek onderwerp word. In alledaagse besluitneming funksioneer ook rasioneel gefundeerde waarhede en bestaan geen rede waarom die religieuse nie op soortgelyke wyse gehanteer kan word nie. Toegepas op die Christendom is die vraag na die Nuwe Testamentiese rapportering betreffende Jesus Christus van fundamentele belang – hierdie dokumente vorm immers die basis van die geloofsuitgangspunt. Die vrae na sy werklike woorde en optrede is aan die orde en die voortspruitende aansprake dat Hy die Seun van God is, uit 'n maagd gebore is, mense genees het, talle wonderwerke verrig het, aan 'n kruishout gesterf en liggaamlik uit die dood opgestaan het, is op die spel. Aangesien die aanspraak gemaak word dat al hierdie aspekte in materie, ruimte en tyd plaasgevind het, kan en behoort dit aan wetenskaplike historiese ondersoek onderwerp te word en tot grondige redes vir die waarheid, of onwaarheid daarvan, te lei. Indien sodanige ondersoek aantoon dat hierdie Jesus inderdaad die unieke persoon is soos in die evangelies aangetoon, behoort

ongekwalifiseerde aanhang te volg. Indien sodanige ondersoek egter aantoon dat die evangelies histories onwaar is, behoort propagering van die Christelike wêreldbeskouing van minder belang te wees, of selfs ten koste van ander wêreldbeskouings verwerp te word.

Gevollik is die samehang van geloof en rasionaliteit, dus ook geloof en wetenskaplike geskiedskrywing as uitingsvorm van rasionele ondersoek, van fundamentele belang. Die modernistiese opvatting dat geloof en rasionaliteit wedersyds uitsluitend is en eersgenoemde 'n subjektiewe en private aangeleentheid is, verteenwoordig 'n wanopvatting. Die waarheid van sodanige geloof is dus relatief en nie van belang nie – blote opreg fideïstiese beoefening daarvan is deurslaggewend. Hierdie opvatting bots egter met logika asook die uitgangspunt van die Christendom. Die filosoof, R. Trigg (Wilkins & Moreland 1995:8), stel dit as volg: “Common sense tells us that any Commitment, it seems, depends on two distinct elements. It presupposes certain beliefs to be true and it also involves a personal dedication to the actions implied by them.” Die geloofsaksie impliseer vertroue in die waarheid daarvan, al heers nie absolute sekerheid nie. Die waarskynlikheidskaal neig egter na die waarheid daarvan en behoort die fokus hierop te val – soos by historiese navorsing die geval is.

Die opdrag dat die rasionele 'n fundamentele rol moet speel en fideïsme dus nie die botoon voer nie, kom pertinent in die Skrif en veral in die Nuwe Testament voor: die opdrag om die Here lief te hê met die hele hart, die hele siel en die hele verstand is die grootste en eerste gebod (Matt 22:37-38). Ook die opdrag tot voortdurende gereedheid om 'n antwoord aan elkeen te gee wat 'n verduideliking eis oor die hoop wat in die Christen lewe, dui op die belang van die rasionele aspek (1 Pet 3:15). Die Skepper wil ook in debat met sy skepsele tree (Jes 1:18) en spreek tot die rasionele komponent van die soekende mens al is dié tot 'n groot mate deur die sondeval verwing (Hand 17:27-28). Van belang is dat geloof nie irrasioneel is nie en dat moderne ontwikkelinge in die wetenskap op voortgaande wyse fundering hiervoor asook vir die bestaan van die bonatuurlike verskaf.

Die aprioriese handhawing van die naturalistiese wêreldbeskouing voordat alle moontlike getuienis, veral op historiese vlak, ingewin is, is onwetenskaplik. Veral rakende die opstanding van Jesus Christus is dit van kardinale belang aangesien die waarskynlike historisiteit daarvan Jesus as uniek mag aantoon – nie slegs in sy identiteit nie, maar ook sy teologies-historiese belang en waarde vir die moderne

mens. Dit verteenwoordig immers die tradisionele opvatting sedert die eerste eeu. Indien Jesus is wat hy beweer het Hy is en sy volgelinge die waarheid betreffende Hom gerapporteer het, word hier nie slegs met aspekte van akademiese belang gehandel nie, maar met die belangrikste vrae van die moderne mens asook sy ewigheidsbestemming. Indien Jesus egter nie is soos die Skrif hom voorhou nie, is dit irrasioneel om die tradisionele geloofsopvattinge te huldig. Was en is Jesus dus God en kan hy steeds as die messiaanse verlosser na ons gestuur ten einde sy skepsele asook sy skepping te verlos en herskep (soos hyself asook sy volgelinge geglo het), beskou word? Of was hy slegs 'n verneme religieuse figuur wat nie die Messias was nie, asook nooit hierdie aanspraak gemaak het nie? Het Jesus aan die kruis die unieke, eenmalige goddelike wonderwerk verrig waardeur verlossing bewerkstellig is, of was hy slegs 'n toegewyde religieuse persoon aktief met die sosiale en geestelike aktiwiteite van sy dag gemoeid? Het Jesus op die derde dag na sy kruisiging liggaamlik uit die graf opgestaan en is dié dus leeg gevind? Is Jesus die enigste weg van verlossing in hierdie lewe, deel van die Drie-eenheid wat aanbid moet word, of verteenwoordig Hy een van talle weë waardeur die moderne mens God kan ken, ervaar en nooit aanbidding van Homself as God in menslike hoedanigheid aanvaar of aangemoedig het nie?

Ten spyte van al die uiteenlopende Jesusnavorsing tans bly 'n fundamentele vraag wat as deurslaggewende rigtingwyser kan dien: wat het op die Paasmôre plaasgevind? Hierdie historiese vraag is fundamenteel aan die rede vir die ontstaan van die Christendom asook die vorm wat dit aangeneem het. Hierdie gebeure het in die historiese arena plaasgevind, soos Paulus teenoor Festus getuig het: “Die koning weet van hierdie dinge, en daarom praat ek openhartig met hom. Ek is seker dat dit nie sy aandag ontgaan het nie, want dit het nie êrens in 'n hoekie gebeur nie” (Hand 26:26). Die God wat in die geskrifte van die Christendom tersprake kom, is dié Een wat in die geskiedenis optree. Gevolglik is die opstanding vir historiese navorsing oop. Die ontstaan van die Christendom word telkens na hierdie moment teruggevoer en kan dus histories nagevors word.

Vir meer as twee honderd jaar is gepoog om geskiedenis en teologie, asook geskiedenis en geloof uitmekaar te hou. Aanvanklike goeie bedoelings was dalk aan die orde aangesien beide dissiplines oor sy unieke karakter en logika beskik en nie tot onderafdeling van die ander gemaak kan word nie. Met die ontstaan van die Christendom, en die opstanding spesifiek, is die twee dissiplines egter vervleg. Indien

dit nie in die oog gehou word nie, bestaan die moontlikheid dat ten gunste van 'n spesifieke teologie gekies word – moontlik 'n vorm van deïsme, waar die godheid soos 'n afwesige landheer hom aan historiese betrokkenheid onttrek. Die grype na “transendensie” los nie die probleem op nie. Talle alternatiewe godsbegrippe soos by die panteïsme, panenteïsme asook prosesteologie bestaan met die godheid deel van, of nou met die tydruimtelike werklikheid asook die historiese proses verbind – immanensie is hier dus voorop.

Tans word die opvatting gehuldig dat die histories-kritiese metode die Paasgebeure gedekonstrueer het en enige historiese navorsing, veral aangaande die opstanding, dit tot alledaags menslike vlak devalueer. Historiese navorsing blyk soms aanvaarbaarder te wees indien dit met skeptiese resultate vorendag kom maar nie met die geloofsapek geïntegreer kan word nie. Selfs Barth het aan die opstanding historisiteit toegevoeg maar historici die reg ontsê om daarvoor 'n uitspraak te lewer. Die opstanding as gebeurtenis van materiële, tydruimtelike aard stel hom dus vir historiese navorsing oop, soos C. F. D. Moule (1967:78-79) meld:

The alternatives are not either mere history coupled with a rationalistic estimate of Jesus...or commitment to a preached but unauthenticated Lord. The Christian creed is not a series of assertions made in a vacuum, but relates inescapably to an event which is itself particular, yet transcendental.

Met Moule kan saamgestem word, alhoewel die gebruik van “yet transcendental” na verdeling in die wêreldbeeld van die Verligting neig. Die vroeë Christene het in die God van die Israelse patriarge en profete wat in die verlede beloftes gemaak het, geglo, en op verrassende en kragdadige wyse in Jesus vervul is.

Met die bereiking van historiese gevolgtrekkings ten opsigte van die Paasgebeure kom ook die vraag na die wêreldbeskouing en teologiese opvatting van die historikus op die spel – tensy byvoorbaat die keuse ten gunste van 'n spesifieke wêreldbeeld gemaak word, en soos tans telkens die geval is, dié van die post-Verligting skeptisisme. In opstandingsnavorsing tree veral die volgende aspekte na vore: (1) wat het die vroeë Christene bedoel met Jesus gebeur het; en (2) wat tans na die waarskynlikheid daarvan gesê kan word. Die moontlikheid bestaan dat navorsing tot die gevolgtrekking kan kom dat (1) die vroeë Christene gemeen het Jesus

liggaamlik opgestaan het, maar (2) verkeerd was. Tans is laasgenoemde 'n gewilde keuse en die onus rus op 'n alternatiewe verklaring vir die opvatting van die vroeë Christene dat Jesus liggaamlik uit die dood opgestaan het. In die soeke na 'n oplossing word tans talle alternatiewe verklarings gebied.

N. T. Wright (2003:7), as 'n leidende navorser rakende die eerste-eeuse geskiedenis, meld dat die heersende opvatting in navorsing betreffende die opstanding van Jesus, asook talle hoofstroomgroeperinge, die volgende is: (1) die Joodse konteks verskaf slegs 'n vae agtergrond waar “opstanding” talle betekenis kan hê; (2) die vroegste Christenskrywer, Paulus, het nie in 'n liggaamlike opstanding geglo nie, maar 'n meer “geestelike” opvatting gehuldig; (3) die vroeë Christene het nie in Jesus se liggaamlike opstanding nie, maar in sy verhoging of verheerliking geglo – sy “opname in die hemel” in 'n spesiale hoedanigheid – en opstandingstaal gebruik om dit aan te toon. In 'n volgende fase het hulle na 'n leë graf, of na die sigbare waarneming van die opgestane Jesus verwys; (4) die opstandingsverhale in die evangelies is latere toevoegings en ontwerp om aan hierdie tweede fase stukrag te verleen; (5) hierdie sigbare waarnemings van Jesus kan doeltreffend in terme van Paulus se bekeringservaring vertolk word en as 'n religieuse ervaring beskryf word – intern-subjektief van aard, eerder as die waarneming van 'n eksterne realiteit. Hiervolgens het die vroeë Christene dus 'n fantasie of hallusinerende ervaring gehad; (6) wat ookal met Jesus se liggaam gebeur het (Hy was moontlik nie eers begrawe nie), dit het nie bloot herlewe nie en is ongetwyfeld nie uit die dood opgewek, soos in die evangelieverhale oorgedra nie. Alhoewel die voorafgaande die hoofstroomopvatting verteenwoordig, bestaan talle opponerende stemme met genoegsame histories-gefundeerde argumente ten einde elk van genoemde aspekte te weerspreek. In hierdie navorsing sal die genoemde aspekte ook aandag geniet.

Die **hipotese** wat ek aan die orde stel, is dat die tradisionele geloofsopvatting rakende die opstanding van Jesus Christus steeds die waarskynlikste en mees wetenskaplik-koherente verklaring vir die opstanding van Jesus Christus bied. Ek is van oordeel dat hierdie hipotese gehandhaaf kan word teenoor die nuwere alternatiewe opvattinge wat sedert die Verligting ontwikkel het. Die vraag is dus of die moderne wêreld met sy wetenskaplike benadering die moontlikheid en realiteit van opstanding, soos in die evangelies en ander Nuwe Testamentiese dokumente gerapporteer, tot nietmaak. Ek handhaaf dat niks minder as die leë graf (wat dus impliseer dat die opstandingsgebeure met die liggaam van Jesus te make gehad het)

en die liggaamlike verskynings van Jesus Christus daarna tot die ontstaan en huidige vorm van die Christendom kon gelei het nie. Dit het ook binne 'n bepaalde religieus-historiese konteks plaasgevind. Die opstanding verteenwoordig dus 'n gebeurtenis wat materieel in ruimte en tyd met Jesus en nie met die dissipels nie, plaasgevind het – dit het wel drastiese gevolge op die dissipels gehad.

In hierdie navorsing sal die volgende **metodiek** gevolg word:

Deel een handel oor **vier nuwere sistematies-teologiese perspektiewe** rakende die opstanding van Jesus Christus, naamlik dié van **Barth, Bultmann, Moltmann en Pannenberg**. Met betrekking tot sekere aspekte het elkeen sy stempel afgedruk wat daaropvolgende navorsing beïnvloed het. Die temas wat volg en fundamenteel aan die opstanding is, is deur elkeen op unieke wyse aangespreek en verskaf 'n agtergrond waarvolgens sinvol na die opstanding gekyk kan word. Alhoewel hierdie gedeeltes sistematies van aard is, kom die vernaamste aspekte wat ek in die verdere navorsing ondersoek, ook uit hulle bydraes na vore – aspekte soos wonderwerke, die historiese aspek rakende die opstanding, die leë graf, die verskynings van Jesus, die ontstaan van die Christendom, asook die rol wat wêreldbeskouings speel.

In **hoofstuk een** word veral op **Barth** se sistematies-teologiese benadering rakende die opstanding gekonsentreer. Hy het onder andere op die eksistensiële benadering van Bultmann gereageer wat die opstanding van Jesus Christus aan objektiewe historiese fundering onttrek het. Alhoewel hy aanvanklik die leë graf van Jesus as van minimale belang beskou het, het hy dit later as onmisbare teken, wat alle misverstand uit die weg geruim het, geag. Die opstanding van Jesus was dus nie bloot 'n innerlike, subjektiewe gebeurtenis nie, maar het sy merk op die geskiedenis gelaat en hierin het die leë graf 'n fundamentele rol gespeel. Dit verteenwoordig dus 'n gebeurtenis wat met Jesus en sy liggaam te make gehad het en nie slegs met die dissipels nie. Ten spyte van hierdie opvatting het hy egter geweier om dit aan historiese ondersoek te onderwerp. Sy oorwegend *fideïstiese* benadering blyk hieruit. Historiese navorsing kan dus nie sodanige geloof legitimeer of daarvan afhanklik gemaak word nie. Hierdie uitgangspunt van Barth is egter onaanvaarbaar aangesien die gebeure rakende Jesus in die openbare arena plaasgevind het en dus vir historiese ondersoek oop is.

In **hoofstuk twee** val die klem op Bultmann se sistematies-teologiese benadering rakende die opstanding. **Bultmann** se opvatting is tans by die Jesus

Seminaar en ander liberale modernistiese uitgangspunte gewild. Hy het veral wonderwerke, en dus die opstanding van Jesus, as uitstaande vorm daarvan, gekritiseer. Vanweë sy vooronderstelling van 'n *mitiese wêreldbeeld* in die eerste eeu, poog hy na ontmitologisering van die Nuwe Testament. Hierin is hy veral deur D. F. Strauss beïnvloed. Die moderne mens aan wetenskap en tegnologie blootgestel, handhaaf immers nie hierdie wêreldbeeld nie. Die huidige wêreldbeskouing (werklikheidsbeskouing is variante term), is dié van geslotenheid – oorsaak en gevolg waarin bonatuurlike elemente nie insette kan lewer nie. Persone behorende tot 'n bepaalde era (soos in die eerste eeu) is egter aan 'n bepaalde wêreldbeeld uitgelewer waaraan hulle nie kan verander nie. Die moderne wetenskaplike wêreldbeeld impliseer dat dié van die Nuwe Testament uitgedien asook onverstaanbaar geword het. Gevolglik is die opstanding van Jesus 'n mitiese gebeurtenis wat in die subjektiewe ervaring van die dissipels en nie in die openbare arena van die geskiedenis plaasgevind het nie – dus nie 'n gebeurtenis uit die verlede nie. Jesus het bloot in die kerugma opgestaan en die prediking van Jesus is tot die Christelike proklamasie rakende Christus getransformeer. Die ontstaan van die opstandingsgeloof is die enigste historiese gebeurtenis waarvoor toegang bestaan. Vir hom is die historiese rekonstruksie van Jesus 'n doodloopstraat. Slegs die feit van Jesus se bestaan is van belang en die kerugma aangaande hom is op een of ander wyse in hom gefundeer. Alhoewel die kruis en die opstanding historiese verskynsels is, kan hul egter net deur die geloof as goddelike optrede, en in die kerugma as optredes van goddelike oordeel en verlossing, onderskei word. Hierdie goddelike optredes is van belang en nie die historiese gebeure waaruit dit spruit nie. Die kerugma het dus nie met historiese aspekte te make nie, maar slegs met die noodsaak van besluitneming deur die toehoorders. Jesus ontmoet ons in die kerugma en nêrens anders nie. Volgens Bultmann is dit onmoontlik om agter die kerugma te beweeg ten einde dit as bron ter rekonstruering van die historiese Jesus aan te wend. Bultmann se ontduiking van die geskiedenis verplaas dus die fokus vanaf die historiese Jesus na die verkondiging aangaande Christus en lei onder andere daartoe dat onsekerheid rakende Christologiese kontrolering ontstaan. Dit verteenwoordig 'n fundamentele fout by hom aangesien geen kontrole bestaan waarvolgens Jesus se prediking en die prediking aangaande Hom, asook die gebeure rondom Hom, gekontroleer kan word nie.

In **hoofstuk drie** kom **Moltmann** se sistematies-teologiese benadering rakende die opstanding aan die orde. Met sy teologiese klem op hoop, aan die

eskatologie gekoppel, fokus hy op die opstanding van Jesus. Teenoor die aanvanklike sekulêre optimisme aangaande sosiale transformasie in die 1960's, asook Bultmann se ontmitologisering van die eskatologie ten einde dit meer aanvaarbaar te maak, meld hy dat die Christelike konsep van hoop as motiveringsfaktor sterker na vore behoort te tree. Sy oriëntering rakende die toekoms deur God se beloftes gedefinieer, som hy op as hoop wat na insig soek. Vir Moltmann verskaf die Christendom 'n visie van hoop deur God se transformering op kosmiese skaal. Hierdie hoop versterk die geloof en motiveer die gelowige tot liefde. Die Christelike hoop is op 'n nuwe skepping gerig deur dié God in Jesus se opstanding betrokke, daargestel. Dit open dus 'n toekomstige hoop wat alles – dus ook die dood – en die hoop op die hernuwing van lewe insluit. Hierdie hoop behoort weer aan 'n mensdom wat dit buite die Christendom soek, verkondig te word. Moltmann se beklemtoning van die belang van die skepping tree na vore uit die goedheid van die skepping deur God beklemtoon. Die opstanding as gebeure wat met die liggaam van Jesus te make het, fundeer die belang van die skepping asook die materiële. Moltmann se fokus op die lydende God aan ons in Jesus getoon, is 'n herbesinning van Luther se teologie van die kruis. Dit het daartoe bygedra dat die opvatting aangaande God se apatiese afsydigheid by die skepping en sy lyding gekritiseer is. Die klem wat die opstanding op die kruis en God se optrede en aard plaas as dié Een wat medelye het asook geregtigheid beklemtoon, kom hier aan die orde. Hy plaas dus 'n hoë premie op die historisiteit van die Jesusgebeure.

In **hoofstuk vier** kom **Pannenberg** se sistematies-teologiese benadering rakende die opstanding in die fokus. Hy verskil van Barth en Bultmann met sy klem op die *geskiedenis* wat hy as die finale horison van die Christelike teologie beskou – dié van God met die mens en deur die mens met die skepping. Die finale toekoms waarheen alles op pad is, is prolepties in Jesus Christus geopenbaar. Die Christelike teologie kan dus aan historiese navorsing onderwerp word. Pannenberg beskou openbaring as 'n openbare en universele historiese gebeurtenis wat as 'n optrede van God herken, asook sodanig geïnterpreteer kan word. Vir Pannenberg kan geskiedenis egter net verstaan word indien dit vanaf sy eindpunt beskou word en dié is prolepties in die geskiedenis van Jesus Christus geopenbaar. Vir Pannenberg is die opstanding van Jesus Christus 'n historiese gebeurtenis waarvan elkeen wat tot die getuie nis toegang gehad het, sou kon getuig. Teenoor Bultmann wat die opstanding tot die ervaring van die dissipels reduceer, meld Pannenberg dat dit tot die universele openbare geskiedenis hoort. Navorsers, soos Ernst Troeltsch, wat die wêreldbeeld van

die Verligting aanhang, bevraagteken die opstandingsverhale in die evangelies aangesien tans nie analogie bestaan nie. Die homogeniteit van die geskiedenis is weens die geslote wêreldbeeld voorop en Troeltsch het hier 'n vername rol gespeel met sy kritiek dat die opstanding van Jesus juis hierdie homogeniteit verbreek. Pannenberg bepleit egter 'n neutrale benadering tot die opstanding van Jesus Christus waar die historiese getuïenis rakende die opstanding sonder dogmatiese vooronderstellinge ondersoek word.

Deel twee handel oor **nuwere apologetiese perspektiewe rakende die opstanding** onder andere deur hierdie vier teoloë belig. Die aspekte wat uit hulle navorsing na vore tree, is veral dié rakende **wonderwerke**, asook die belang van **historiese navorsing** met betrekking tot die opstanding. Die rol wat 'n vooropgestelde wêreldbeeld speel, kom veral by Bultmann na vore en speel ook in die huidige navorsing 'n deurslaggewende rol.

In **hoofstuk vyf** word die fokus na die aspek van **wonderwerke en die opstanding** verskuif. Die tradisionele Christelike apologetiek aangaande die identiteit en betekenis van Jesus Christus is tot 'n groot mate op die getuïenis rakende wonderwerke in die Nuwe Testament, met die opstanding as hoogtepunt, gefundeer. Die tradisionele interpretasie van Jesus Christus se opstanding behels dat dit op geen ander wyse as 'n wonderwerk beskou kan word wat Jesus as Seun van God bevestig het nie (Rom 1:4). Sedert die Verligting is die moontlikheid van wonderwerke egter bevraagteken. Hierdie bevraagtekening het 'n filosofiese fundering en met die bepaalde wêreldbeskouing te make. Veral Benedict Spinoza het hier 'n vername rol gespeel en gepoog om 'n universele rasionaliteit daar te stel wat nie van die onvoorspelbare en unieke afhanklik is nie. Sedert die Verligting het die naturalistiese uitgangspunt voorkeur geniet wat daartoe gelei het dat die moontlikheid van wonderwerke apriories uitgeskakel is. Die invloed van nuwe ontdekkings in die natuurwetenskap – veral die Newtoniaanse meganiese ordening van die heelal – het hieraan impetus verleen en dus 'n vraagteken oor die Nuwe Testamentiese rapportering van wonderwerke geplaas. David Hume het hierin 'n leidende rol gespeel met sy hipotese dat wonderwerke oor geen getuïeniswaarde kan beskik nie. Die huidige gebruik aan analogie rakende die wonderwerke in die Nuwe Testament, en spesifiek die opstanding van Jesus Christus, dwing ons dus om ons volledig op menslike getuïenis te verlaat wat geensins voldoende is om 'n gebeurtenis as 'n wonderwerk te bestempel nie. H. S. Reimarus en G. E. Lessing het hierop voortgebou.

Aangesien die moontlikheid van wonderwerke bestaan, word in **hoofstuk ses** die moontlikheid van kennis, asook die realiteit daarvan, aan die orde gestel nie. Hét 'n bepaalde wonderwerk plaasgevind en op watter wyse kan vasgestel word dat dit wel gebeur het? **Geskiedenis en epistemologie** word dus ondersoek. Dit verteenwoordig 'n **historiese** vraag en veral sedert Lessing is hierdie problematiek voorop. Die Verligting het die epistemologiese waarde en betekenis van geskiedenis geëvalueer. Aangesien die almag van die rasionele komponent voorop was, is geskiedenis as filosofies nutteloos rakende waarheid beskou. Onvoorspelbaarheid, kenmerkend van geskiedenis, is dus waardeloos in die daarstel van betroubare waarhede. Aangesien die klassieke Christologie beweer dat Christus in die geskiedenis die waarheid aangaande God geopenbaar het, is dit verwerp. Veral die opstanding van Jesus wat as fundamenteel rakende hierdie openbaring gereken word, is op alternatiewe wyses geïnterpreteer. Die historiese ondersoek van die opstanding, asook die moontlikheid van wonderwerke is dus van die agenda verwyder.

Die tradisionele Christelike opvatting behels dat natuurlike kennis aangaande God bestaan wat vir alle mense toeganklik is. Dit is egter nie voldoende nie en moet deur bonatuurlike goddelike openbaring, soos in die Skrif vermeld, aangevul word. Laasgenoemde is veral deur Aquinas en Calvyn beklemtoon. Openbaring vind egter in die geskiedenis plaas. Die Judaïsme is volwaardig in die geskiedenis veranker met die Verbondsgod wat Homself op hierdie wyse aan hulle geopenbaar en Hom as die God van die geskiedenis getoon het. Die Verligting was toenemend krities teenoor hierdie goddelike openbaring en het met hul kritisering van geskiedenis as kennisbron aangaande waarheid (wat eerder deur die rasionele daargestel kan word) saamgehang. Veral Lessing het hierdie “aaklige groot kloof” tussen geskiedenis en rasionaliteit beklemtoon. Vir hom het die noodsaaklike waarhede van die rasionele die fundamentele vertrekpunt verskaf en nie die onvoorspelbare gebeure van die geskiedenis nie. Waarhede aangaande God is ewig van aard en dit kan op rasionele wyse ondersoek word, maar kan onmoontlik vanuit gebeurtenisse soos met Jesus van Nasaret, vasgestel word. Die vraag en problematiek aangaande geskiedenisfeite en hulle interpretasie sal dus ondersoek word.

Die eksistensiële vraag na die relevansie van so 'n “argaiëse, uitgediende” boodskap vir die moderne mens, is en word steeds gevra. 'n Vername invloed was dié van D. F. Strauss wat die evangelies aan 'n mitiese wêreldbeskouing gekoppel en die

verloop van teologiese nadenke oor Jesus en die aard van veral die evangelies, fundamenteel beïnvloed het.

In **hoofstuk sewe** kom die **opstanding en historiese navorsing** aan die orde. Die opkoms van Skrifkritiek het tot die ondersoek na die historiese Jesus gelei. Met hierdie navorsing is gepoog om die Jesus van die geskiedenis van die Christus van die geloof te onderskei en het tot allerlei uiteenlopende vertolkings aangaande Jesus gelei. Aangesien die supernaturalistiese byvoegings in die evangelies bevraagteken is, is die tradisionele opvatting rakende die opstanding van Jesus ook ondermyn en is Hy ebionities voorgestel. Die vraagtekens wat die Verligting in die moderne periode rakende die klassieke Christologie geplaas het, het verreikende implikasies. Die rasonale vermoë van die mens om die aard en doelstelling van God te ontdek, het daartoe gelei dat die historiese openbaring van God in Jesus Christus as oorbodig beskou is. Jesus as morele voorbeeld en leermeester, ten koste van Hom as verlosser, was nou voorop en sy dood dra dus geen verlossingsbetekenis nie. In plaas van 'n gewone rabbi is hy dus verkeerdelik as verlosser en opgestane Here aanbid. Hierdie waninterpretasie is aan latere byvoeginge deur veral die evangelieskrywers toegedig en het daartoe gelei dat historiese navorsing die werklike historiese Jesus ten koste van die latere mitologiese Christus van die geloof wou rekonstrueer. Die Verligting se uitgangspunt dat geskiedenis homogeen is, het daartoe gelei dat die ontologiese gaping tussen Christus en ander mense uitgewis is.

Bepaalde kritiek bestaan op die historiese ondersoek van die opstanding – veral vanuit positivistiese oord. Groeiende historiese skeptisisme rakende die opstanding van Jesus Christus het op voortgaande wyse plaasgevind en veral die gebrek aan huidige ervaring rakende opstandings het ernstige twyfel aangaande die Nuwe Testamentiese rapportering van die opstanding laat ontstaan. Die klem wat die Nuwe Testament op die opstanding plaas, is dus as foutief beskou. Die fideïstiese uitgangspunt word soms as die korrekte epistemologiese benadering aangaande die opstanding voorgehou. Weens die historiese aard van die opstanding kan en behoort dit egter as sodanig ondersoek te word en bied 'n buitengewone (selfs ongemaklike) uitdaging aan die historikus. Die fundering van die Christendom in die geskiedenis stel dit vir historiese navorsing oop en dit mag nie daaraan onttrek word nie.

In **hoofstuk agt** word die **historisiteit van die Nuwe Testamentiese dokumente** kortliks ondersoek. Aangesien die Nuwe Testament en spesifiek die **evangelieverhale** in die Joodse wêreldbeeld veranker is, blyk die historiese

betroubaarheid daarvan voorop te wees. Die aard en interpretasie van die evangelieverhale is dus deurslaggewend aangesien dit die primêre bronne aangaande die opstanding verteenwoordig. Die vraag of die evangelies dié Jesus van die geskiedenis uitbeeld en die gebeure hierin met die kerugma vermeng, histories is, word ondersoek.

Dit is duidelik dat die evangelies nie geskryf is om die behoeftes van vroeë gemeentes te vervul nie. Die tekstuele betroubaarheid, asook die rol van ooggetuies in die betroubare oordrag van hierdie materiaal deur veral mondelinge oorlewering, verteenwoordig 'n aantal van die aspekte wat hierdie tekste as histories betroubaar stempel. Die feit dat hulle wonderwerke rapporteer en hierin ook geteologiseer word, doen geen afbreuk aan hul biografiese aard nie. Die teks behoort deurgaans voorkeur te geniet en oordrewe skeptisisme blyk onnodig te wees.

Uit hierdie bronne kom Jesus se selfbewussyn na vore wat die religieus-historiese konteks daarstel en die liggaamlike opstanding van Jesus dus waarskynliker maak, asook sinvol verklaar. Die betekenis van die gebeure word in hierdie basisdokumente, asook die verdere Nuwe Testament, weergegee. In hierdie navorsing word kortliks aan hierdie aspekte aandag geskenk.

In **hoofstuk nege** word aan die bepaalde ontwikkelingsgang van die **opstandingsparadigma** aandag geskenk. Die semantiek van die term “opstanding” (*anastasis*, *egeiro* in Grieks; *qum* in Hebreeus) binne die Joodse, asook heidense wêreldbeskouing, as onderbou en agtergrond vir die opstanding, is van belang. Die opstandingsgebeure het immers binne die Joodse gemeenskap plaasgevind en die Christendom het hier sy beslag gekry met die eerste Christene wat veral Jode was. Die Pauliniese asook ander vroeë Christene en nie-Christene se interpretasie van opstanding is deurslaggewend. Wat het die vroegste Christene met die aanspraak dat die Messias op die derde dag uit die dood opgewek is, bedoel? Alhoewel dit vir sommige huidiglik ooglopend mag wees, was dit nie die geval, aldus die evangeliste, met die volgelingen van Jesus asook talle hedendaagse navorsing nie. Dit wil voorkom of die algemene opvatting betreffende opstanding, asook dié van Jesus in die besonder, die navorser dwing om 'n verklaring vir die skielike en drastiese aanpassing binne die Joodse wêreldbeeld te bied. Opstandingsnavorsing vanuit die Pauliniese geskrifte, asook dié van ander Christelike skrywers (binne sowel as buite die kanon), toon eenvormigheid dat feitlik al die vroeë Christene waarvoor getuïenis bestaan, bevestig dat Jesus van Nasaret liggaamlik uit die dood opgestaan het. Met hul

opmerking: “Hy is op die derde dag opgewek,” is die liggaamlike interpretasie voorop en laat reg aan die opstandingsverhale in die evangelies geskied.

In **hoofstuk tien** word op die **direkte**, oftewel **spesifieke, historiese getuienis** rakende die opstanding van Jesus Christus gefokus en dat dit soos enige ander historiese gebeurtenis ondersoek kan word. Die hipotese dat die enigste verklaarbare rede waarom die vroeë Christendom sy beslag gekry, asook hierdie vorm aangeneem het, die **leë graf** is en mense Jesus werklik opnuut **lewend ervaar en waargeneem** het, is hier aan die orde. Alhoewel talle navorsers die historiese vraag as nutteloos beskou, kan en mag dit egter nie ontsnap word in die beantwoording van die ontstaan van die Christendom asook sy bepaalde uitingsvorm nie. Histories bly die ontstaan en spoedige uitbreiding van die Christendom in sy ortodokse vorm ’n aspek wat nie op bevredigende wyse deur sommige huidige historiese Jesusnavorsing beantwoord kan word nie. Die ontstaan en uitbreiding van die Christendom kan nie primêr vanuit die sosiale en verwante wetenskappe beantwoord word sonder grondige bestudering van die basisdokumente betreffende die Jesusgebeure nie. Die ontstaan en spoedige groei van hierdie beweging in ’n jong dinamiese Jood vanuit Nasaret gesentreer, wat op ’n skandelige, vervloekte wyse aan ’n Romeinse kruishout gesterf het, vra na bevredigende historiese beantwoording. Dit wil voorkom of die beste verklaring vir die vroeë Christelike verandering binne die Joodse opstandingsgeloof aan twee samehangende gebeurtenisse toegeskryf kan word: Jesus se graf is leeg gevind en Hy het daarna liggaamlik aan talle persone verskyn. Minstens een en moontlik meer van hierdie persone was voorheen nie volgelinge van Hom nie en hulle het daarop aanspraak gemaak dat hulle Hom lewend gesien en ervaar het. Die terminologie wat hulle gebruik het, het dié rakende spoke, geeste en soortgelyke aspekte uitgesluit. Hul voorafopvattinge betreffende lewe na die dood en opstanding in die besonder, het hulle ook nie hierop voorberei nie. Indien enige van hierdie historiese gevolgtrekkings weggeneem word, word die opvatting van die vroeë kerk onverklaarbaar. Enige alternatiewe verklarings vir die leë graf, asook ontmoetings daarna, lei tot allerlei ingewikkelde hipoteses wat die historiese gebeure nie op koherent eenvoudige wyse verklaar nie. Van belang, egter, is dat enige historiese ondersoek nie met absolute sekerheid nie, maar met waarskynlikheid gepaardgaan.

Die **indirekte historiese getuienis** (omstandighedsgetuienis) aangaande die opstanding van Jesus Christus word in **hoofstuk elf** gehanteer. Dit het met onder andere die **verandering van die eerste dissipels**, asook die **ontstaan van die**

Christendom te make. **Verandering van die Joodse tradisies** wat vir eeue gekoester, en van lewensbelang beskou is, het binne 'n kort tyd onder die eerste Christene, meestal Jode, plaasgevind. 'n **Hoë Christologie** het ook vroeg sy beslag gekry. Die Nuwe Testament reflekteer hierdie teologiese benadering tot Jesus Christus as Logos en dus deel van die Drie-eenheid (Jahwe). Veral die vroeë formule in 1 Korintiërs 15:3-7 onderstreep dit asook die feit dat Jesus se sterwe soteriologiese implikasie het.

Hoofstuk twaalf toon verdere indirekte historiese getuienis aan wat die herdefiniëring van die **Joodse messiaanse verwagting** asook die **Joodse Godbeskouing** behels. In Jesus het die God van Israel en die kosmos tussen sy skepsele beweeg en is vroeg as Here aanbid. Met die opstanding het die besef ontstaan dat Jesus ook **God se koninkryk** inlei. Die impak wat dit op die eerste-eeuse gemeenskap gehad het, asook die unieke vorm van die Christendom daaruitspruitend, is van fundamentele historiese belang.

In **deel drie** sal die **betekenis en belang** van die opstanding van Jesus Christus aan die orde kom. In **hoofstuk dertien** word die **belang van gefundeerde historiese opstandingsnavorsing** vermeld en dat sodanige navorsing die **historiese Jesus identifiseer**, asook Hom as vertrekpunt rakende die **Godvraag** beskou. Met sy opstanding het Jesus die **nuwe skepping** ingelei wat ook die vernietiging van die dood impliseer. Die soteriologie het op die totale materiële werklikheid betrekking aangesien die liggaamlike opstanding van Jesus dit beklemtoon.

In **hoofstuk veertien** kom die **opstanding en wêreldbeskouing** aan die orde. Dit blyk dat die opstanding koherent met 'n **Christelik-teïstiese wêreldbeskouing** is. Die opstanding van Jesus Christus lei noodwendig tot die herdefiniëring van enige wêreldbeskouing. Die **Christosentriese** benadering tot God kom aan die orde weens die opstandingsgebeure. Aangesien Jesus aan ons God se aard kom toon het met die **dienskneggestalte** wat Hy aangeneem het en veral **geregtigheid** by Hom voorop was, toon dit dat navolging van Hom ook hieraan voorkeur behoort te gee. Die navolging van Christus word hiermee gekonkretiseer met die Heilige Gees wat hierin 'n fundamentele rol speel. Die opstanding behoort noodwendig tot **verwondering en sinvolheid** te lei.

Die opstanding van Jesus bied 'n fundamentele uitdaging aan enige wêreldbeskouing aangesien die mees aanvaarbare historiese verklaring vir hierdie

gebeurtenis is dat Jesus liggaamlik uit die dood opgestaan het – dus ’n unieke gebeurtenis van fundamentele en kosmiese belang.

Die hipotese dat Jesus van Nasaret uit die dood opgewek is, was twintig eeue gelede net so kontroversieel as tans en word nie slegs deur die moderne mens bevraagteken nie. Die ontdekking dat dooie mense dood bly is nie eers deur die filosowe van die Verligting gemaak nie. Die historikus wat hierdie aanname maak, daag ’n fundamentele veronderstelling uit – nie slegs, soos telkens voorgehou, die opvatting van agtiende-eeuse skeptici, of die “wetenskaplike wêreldbeeld” in teenstelling met die “voorwetenskaplike wêreldbeeld” nie, maar dié van feitlik alle antieke en moderne persone buite die Joodse en Christelike tradisies. Die opstanding van Jesus Christus daag inderdaad enige wêreldbeeld fundamenteel uit en het dus drastiese implikasies vir die leer en lewe van enigen wat hiermee erns maak.

Hierdie navorsing het ’n wyer terrein begin dek as wat ek aanvanklik beplan het. Met die navorsing het ek algaande besef dat aan al hierdie aspekte aandag geskenk sal moet word ten einde ’n histories-sistematiese verantwoording van die opstanding te verskaf. ’n Aantal gesigspunte bestaan dus wat sinvol geïnkorporeer moes word.